

9. Závěr

Cílem této publikace bylo předložit shrnutí základních typologií, s nimiž je možné se setkat v téměř stopadesátileté historii religionistiky. Zároveň je třeba říci, že nemělo jít v žádném případě o pouhý deskriptivní přehled. Ambice byly přeci jen o něco větší – představit pomocí jednotlivých typologií cosi jako alternativní dějiny religionistiky či přesněji alternativní dějiny religionistických metod a teorií.

Nešlo samozřejmě o přehled vyčerpávající, spíše o jakési širší nastínění problému a otázek, které se v souvislosti se studiem náboženství a jeho tříděním objevovaly a vlastně stále objevují. Jde především o následující problémy:

(1) Třídění a vytváření klasifikací úzce souvisí s konstitucí religionistiky jako vědecké disciplíny. Jejich kritický rozbor může sloužit jako vhodný předmět pro analýzu, na jejímž základě by pak bylo možné rekonstruovat metareligionistickou archeologii.

(2) K významným problémům, které jsou spojené s používanými klasifikacemi náboženství, patří jejich ideologizující konotace.

(3) Pojmy a kategorie jako „náboženství“, „seкта“, „kult“ nebo „církve“ byly chápány především ve foucaultovském smyslu jako diskursivní formace, které mají svoji vlastní historii a byly konstituovány pomocí historicky determinovaných pravidel. Každou klasifikaci je možné vnímat jako nástroj, kterým se prosazuje moc určité sociální, politické, etnické či kulturní skupiny. Snaha věci utřídit tak nemusí mít za cíl pouze tyto věci poznat, ale může rovněž znamenat touhu věci ovládat či dokonce vyloučit.

(4) Při podrobnějším pohledu zjistíme, že mnohé (možná dokonce většina) typologie náboženství jsou vytvořené pro podmínky evropských křesťanských společností, v nichž jsou dominantní náboženské skupiny, církve, úzce spojené s národním státem.

(5) Genealogicky založená klasifikace naráží na základní problém, kterým je proměnlivost náboženského života a dále také nedostatek relevantního materiálu, s jehož pomocí by mohla být příslušná klasifikace vytvořena.

(6) Na rozdíl od přírodních věd, především biologie, kde byla evoluce vnímána darwinovsky jako jakákoli proměna spojená s modifikacemi, přejala sociální vědy spíše pojetí Herberta Spencera. Podle toho je evoluce změnou z neurčitěho, inkoherentního, stejnorodého do určitého, koherentního, heterogenního, a to skrze trvalý proces diferenciací a integrací.

(7) Kategorie jedinečnosti, s níž mnohé religionistické klasifikace pracují, je více ontologickou než taxonomickou kategorií. Jde o důsledek přesvědčení, že „jedinečné“

znamená především radikální diferenci, díky které zkoumaná skutečnost získává charakter zcela jiný a skutečné srovnání se tedy stává nemožné. To má bezesporu velký význam pro případnou apologii vybrané náboženské tradice či náboženského jevu, ale význam pro vědecký výklad je již značně problematický.

(8) I genealogické klasifikace mají tendenci k esencialistickému zplošťování. Jde o logický důsledek toho, že takto založené klasifikace se omezují na pouhé dvě komparativní kategorie, kterými jsou identita a unikátnost.

(9) Pomocí klasifikací nesrovnáváme věci, ale vztahy a aspekty. Žádné srovnání ani žádná klasifikace či taxonomie nejsou dány tím, že by se porovnávané skutečnosti od sebe lišily nebo se sobě podobaly ze své „přirozenosti“. Kategorie podobnosti a rozdílnosti jsou jenom výsledky mentálních operací badatele. Z tohoto hlediska jsou všechny komparace ve své podstatě především analogické.